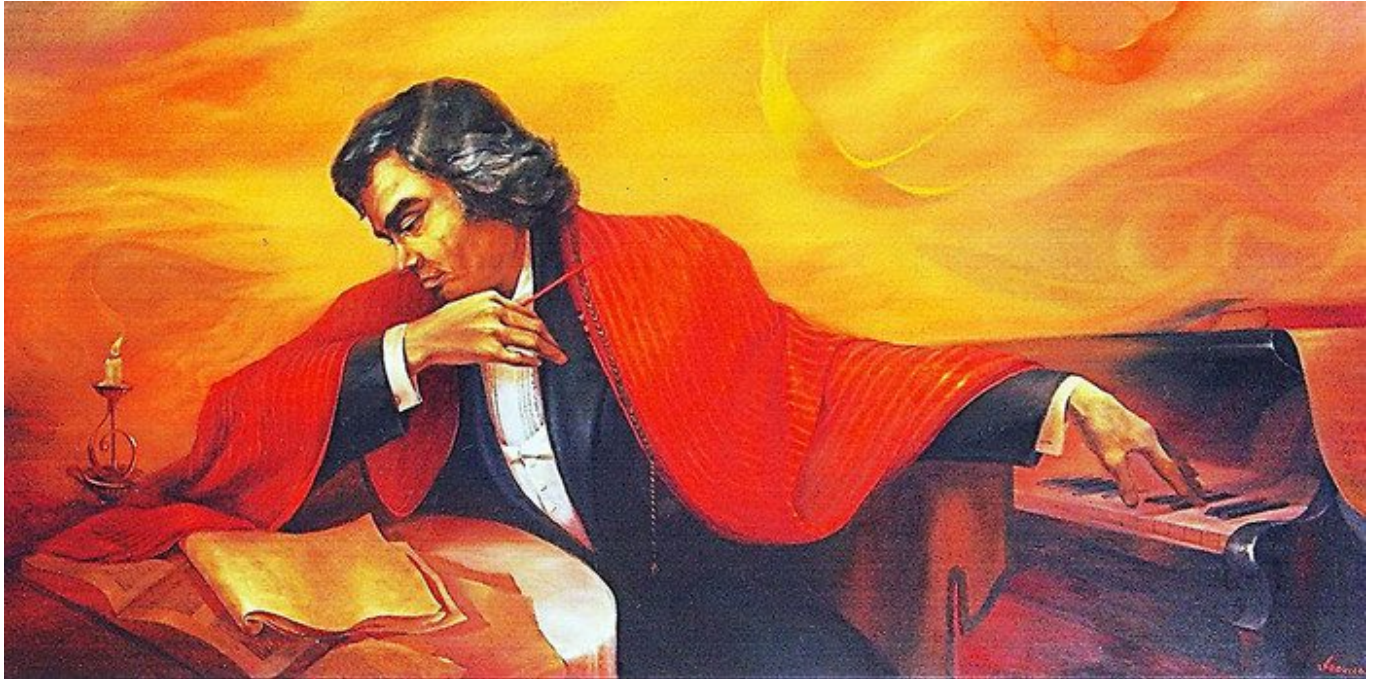

Nury Halmämet: Keramat başdadyr, o täçde däldir

Category: Edebi makalalar, Filosophiýa, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Nury Halmämet: Keramat başdadyr, o täçde däldir KERAMAT BAŞDADYR, O TÄÇDE DÄLDIR

Obadan gelen, üstesine-de uly şäher görmedik Nura Moskwa ummasyz täsir etdi. Aýratynam, Çaykowskiý konserwatoriýasy, o taýda okadýan, atly-atly mugallymlar Nura mukaddes görüňdi.

Öňler diňe adyny eşidip, sazyny çalyyp ýören kompozitorlary gözi bilen görmesi, olardan sapak, tejribe alyp başlamasy Nurynyň köňlüne täze kuwwat berdi. Diri klassyk diýilýän şöhratly Şostakowiçiň girip-çykýan konserwatoriýasynda okaýanlygyna Nury monça boldy.

Bu konserwatoriýada öňden bäri okap ýören türkmen oglanlar Nura ýol-yz öwrettiler. Onsoň konserwatoriýanyň umumy ýaşayş jaýynda ýedi oglan bolup bir otagda ýaşap başladylar.

Iň garyp, iň bagtly talyplýk ýyllary başlandy. Sowuk Moskwada jübüşde şagal uwlaýarka ýaşamak gaty kyndy.

Emma açlyk Nurynyň öwrenişen ýagysydy. Ol aç bolup çörege dälde, aç bolup saza topuldy.

Anatoliý Nikolayewiç Aleksandrow, ýetmiş ýaşly kompozitor,

sungat ylymlarynyň doktory, professor hem-de iň gowy tarapy hem inçe yşk aýdymalarynyň awtory Nurynyň mugallymy bolýar. Bu mugallym bir ýyl öň konserwatoriýa giren Aman Agajykowyňam mugallymydy. Onsoň iki türkmen tirkeşip mugallymyndan sapak almak üçin, onuň öýüne gatnaýarlar. Professor örän ýukaýürek, tapbiler bir adam. Ol aşhanasynda bar zatdan iki oglanyň garnyny doýurýar, soňra sapak berip başlaýar. Ol edil ata ýaly talapkär hem mährem kişi ekeni.

Aýlar, günler şeýdip geçip durka Nury sapaga gelmesini seýrekletdi. Ýiller okuwa gidende otag boşap, pianinony parahat çalyp bolýardy. Daňdandan gijäniň bir wagtyna çenli aç-suwsuz pianino başyndan aýrylman, aşaky dodagyny aldygna çeýnäp, saz döredýän Nury mugallymy gözläp başlanda Aman Agajyk “Nury ýaranok” diýip ýuwmarlaýardy. Ömrüni bu konserwatoriýada geçiren paýhasly mugallym birzatlary güman edýärdi. Onsoň bir gün Nury Aleksandrowyň öýüne kürsäp girdi. Ýanynda-da gelejekki meşhur aýdymçy Myrat Diwanaýew. Nury gelmedik günleri üçin mugallymyndan ötünjem soramady-da göni pianinonyň başyna geçip, öz döreden romansyny çalyp başlady. Döw sesli Myrat Diwana hem aýdyma gygyrdy.

Ýarawsyzam bolsa bir gyrada aýak üstünde synlap, diňläp duran Aleksandrow romans tamamlananda Nuryny gujaklady, arkasyna tapba-tapba kakdy.

– Seniň şeýdip köpräk “ýarawsyz” bolmagyňy arzuw edýän. Gül ýaly, gül ýaly. Geljekde hasam gowy bolar.

Onsoň Aleksandrow o romansyň sazyny ýañadan çaldyryp, däne-däne edip diňläp, atalyk maslahatlaryny berdi.

Nury bilen Myrat Diwana Aleksandrowyňkydan çykanda Nury öz eli bilen ýazylan notaly kagyza: “Ilkinji romansymy ilkinji aýdan Myrat Diwanaýewe” diýen ýazgy ýazýar. Ony Myrat Diwanaýewe berýär. O ýazgylý notany Myrat Diwanaýew öz kitaphanasynyň iň gymmatly hazynasy hasaplaýar.

Professoryň öwgüsi, çaga ýaly begenmesi Nura ganat berdi. Ol ýene professoryny begendirjek bolup, pianinony tyrňyllatdy oturdy. Ýoldaşlary: “Nury, senem az-kem dynç al, tyrňyllyň goý, bizem dynç alaly” diýdiler. Nurynyň başyna bir pikir geldimi – onsoň şony bitirýänçä rahatlygy bolmaýar. Bu häsiýeti oňa soňky demine çenli hemra boldy.

Aýdogdy Gurbanow, Nury Meredow dagy Nuryny pianinonyň ýanyndan aýrybilmänsoň, özleri otaga girmäge ýaýdansyp gezdiler. Emma Nury hiç-hiç irmedi. Günleriň birinde-de ýene bir romansy

ýazyp gutaryp, oglanlara çalyp berdi. Ol romans Magtymgulynyň “Pukaraýam” diýen goşgusynyň rusça terjimesinedi. Oglanlar oňladylar, emma ertiri Nury ýene piano başyna geçip, romansy üýtgetdi, sünnäledi, kä ýerine täze goşundy goşdy. Onsoň ýene Myrat Diwana sözlerini öwrendi. Birküç günden ikisi Aleksandrowa täze romansy aýdyp berdiler.

Bu gezek professoryň begenişi öňkiniň dagy çaky bolmady.

–Molodes, molodes! Sen meni ýigdeltdiň. O goşgyny nädip tapdyň diýsene! Bravo! Bu romansda şeýle çuň filosofiýa bar. Dowam ediber. Filisofiýa sazyň maňzydyr. Şuny unutma! –Soňra professor Nuryň bu romansyna hiňlendi.

Gözsüzleriň gözi idim,

Lallaryň men sözi idim,

İl-günümiň ýüzi idim...

Professor hem, Nury hem, Myrat Diwana hem Magtymgulynyň ýesirlikde ýazan bu goşgusyna ýazylan romansa guwanýardylar. Öňde Magtymguly bilen bagly köp-köp aýdymlyar ýazyljagyny, Magtymgulynyň şeýle çuň, durmuşy filosofiýasyny saza goşsaň, hasam şirin bolýandygyny, aslynda, bu durmuşa filosofiki bakmak zerurlygyny Nury duýup başlady. Ol Magtymgula ömürlük hemra bolar, gamly günlerinde-de, şat günlerinde-de ol Magtymgula ýapysar. Kä halatlarda Magtymgulyny üç edip okap-okap, onuň pelsepeleriniň syryna akyl ýetirip bilmän kösener. “Adam bolup Magtymgula düşüner ýaly däl” diýer.

Magtymguly onuň aňynda we stolunda ömürlük orun alar.

Nury konserwatoriýada okap ýörkä döreden aýdymlyarynyň notalaryny Türkmenistana gezmäge gidýän Myrat Diwanadan iberip, kompozitor Daňatar Öwezowa gowşurmagy, näme diýýänini bilmegi haýyş etdi. Onuň öz notalaryny uçilişedäki mugallymy, atly kompozitor Tagan Myradowa däl-de, ala-böle Daňatar Öwezowa ibermesiniň sebäbi– Daňatar Öwezow bilen şahsy tanyşlygy bolmasa-da, o kompozitoryň eserlerine Nury aýratyn sarpa goýýar. Onuň sazalaryny köňlüne ýakyn görýär. Daňatar Öwezowy beýleki türkmen kompozitorlaryndan millilikde artykmaç saýýar. Şeýle kompozitoryň pikirini bilmek Nury üçin gaty gymmatlydy, gaty zerurdy.

Myrat Diwanaýew Nuryň notalaryny goltuklap Aşgabada gelşine

Daňatar Öwezowy gözläp tapdy. Meşhur kompozitor notalary ünsli okap otyrka: “O-how, oh-how, oho-ho-ow! Tüweleme” diýip seslenýär. Soňra: “Bu oglanjyga beýik geljek garaşýar. Ol biziň iň meşhur kompozitorymyz bolar. Sen oňa aýt, türkmen halk aýdym-sazymyzy gaty köp diňlesin” diýýär.

Bu hoş gürrüňe Myrat Diwanaýewiň özi-de ýürekden begenip, begenjini dostuna tiz ýetirjek bolup, telefon stansiýasyna ylgaýar. Üç sagat garaşyp Moskwa bilen gepleşýär.

Soň-soň Nuryň özi Aşgabada gelende, ýörite Daňatar Öwezowa salama barýar. O wagtlar Daňatar Öwezowyň gözi gowy görýärdi. Ol Nury bilen hoşamaý salamlaşyp, döredijilik hakda gürrüň edýär. “Nuryjan, sen saz ýazaňda türkmenligiňi unutmagyn. Türkmen bolup ýazgyn. Türkmen birmahallar dünýäni alan bolsa, türkmen sazy hem dünýäni alarça güýçlüdir”.

Şu mahal Nuryda ganat bolsa uçar giderdi. Şu minutlar onuň ömrüniň iň bagtly pursatlarynyň biri bolup galar.

Soňra Daňatar Öwezow kör bolar. 1966-njy ýylda bolsa bu dünýäden gider. Emma Daňatar Öwezowyň Türkmenistandaky meşhurlygynyň syrlaryny Nury içgin öwrener, o ýoly uzaltdy, giňelder, beýgelder. Daňatar Öwezowyň ady agzalsa, Nury elmydama öz halypasynyň ady agzalyanyny unutmaz. Hat-da gelejekde şöhratyň çürbaşyna çykanda-da Daňatar Öwezow Nury üçin elýetmez belentlik bolup görner. Ýogsa, Nury Türkmenistanyň çäginde daşarda, tutuş dünýäniň altydan birine barabar bolan Sowet Soýuzynyň çäginde hem çykyp, dünýä belli kompozitor derejesine ýetipdi.

Nury konserwatorida okaýarka ýazan ilkinji uly eseri “Dutaryň owazy ” diýen pýesady. O saz eseri Bütinsoýuz, ýagny SSSR boýunça yglan edilen konkursa baýrakly ýere eýe bolýar. Bu eser ruhy halypasy Daňatar Öwezowyň “Dutaryň owazy” eseriniň täsiri bilen döredilenem bolsa, aýratyn, özboluşly orginallyk örän güýçli. Halk sazynyň merjen dänejiklerini ýürek suwy bilen ussatlarça eýläp orta çykarylan saz. Bu sazda Nuryň gelejekki döredijilik, tematik ugry, stil taýdan kämillik derejesi, gysgaçasy – Nury Halmämmedowyň döredijilik ýüzi göründi. Onuň türkmen saz folkloryny neneňsi çuň öwrenendigi hem bu sazda aýna ýaly aýdyň göründi.

“Türkmen sazyny iň güýçli söýen kompozitor Nury Halmämmetdir” diýilýän gürrüň “Dutaryň owazy” diýen saz bilen tassyklandy. Garry mugallymyň-professor Anatoliý Nikolaýewiç Aleksandrowyň öz okuwçysynyň bu ýeňşine neneňsi şatlananyňy göräýmeseň, göz öňüne getirer ýaly däl.

Bir saz diňlenişikde Nury bu sazyny şeýle bir ussatlyk bilen çalyp berdi weli, dünýäde şöhraty belent D. Şostakowiç, Haçaturýan, mugallymy Aleksandrow, konserwatoriýanyň rektory Sweşnikow hem-de ýene birnäçe professorlar haýran galyp hezil edindiler. Şonda D. Şostakowiç ýuwaş sesi bilen: “Şeýle, şeýle-e. Çaýkowçkiý konserwatoriýasy saz älemine täze sowgat taýýarlaýar” diýdi.

Konserwatoriýada, özem uly bir döwletiň iň uly konserwatoriýasynda Nuryň şöhraty öňküdenem beýgeldi. Gyzlaryň arasynda, edil Aşgabatda bolşy ýaly, Nuryň eýelemek ýaryşy başlandy. Nury bolsa sazdan başga zada bakasy gelenok. Gyzlar Nuryň sorap, otaga irginsiz gelip duransoňlar, otagdaş oglanlaram halys surnukdylar. “Nuryşka, gowusy sen aşakda girelgäniň ýanynda bir çadyrjyk dik-de şo taýda gyzlaryňy kabul ediber” diýişdiler. Nury bu ýyllar gyz meselesini bir gyra goýana meňzeýärdi. Gurbanjemalam, öňki ýaly düýşe girip heläk etmeýärdi.

Emma yşk, her zamanky ýaly, duýdansyz gelýär, duýdansyz gidýär. Onsoň o gyzlaryň arasynda Nataşa diýen gyz, ahyrsoňy, Nuryň eredip-akdyryp, kül edip ugrady. Nury ýene dünýäni unudyp, Nataşadan özgäni görmän başlady. Nataşa özüne öwredilen bir pikiri goldaýardy: “Aýala boýun egmejek erkek ýok, diňe täsir edişiň gowşak bolup biler”.

Nataşa Nuryň köňül soltanyna öwrüldi. Indi Nataşany ýa-da Nuryň ýalňyzlykda görenler geň galyp başladylar. Bu ýakynlygyň dowamy öýlenmek bolar diýip umyt edýärdiler.

Täze gelen yşk şemaly Nuryň döredijiligine-de oňaly täsir edip başlady. Täze aýdymlar, täze sazlar kömelegiň höwri ýaly köpelip başlady. Bir tomus kanikulda Türkmenistanda bolup, mugallymyň tabşyrygy boýunça köne aýdym-sazlary magnitofona ýazyp, soňra nota geçirdi. Bu Nura täze hazyna tapança ýardam berdi.

Türkmenistana alyp gelen öz aýdym-sazlaryny Medeniýet ministriligine satmaga synanyşdy. Ilki almadyksyran boldular, soň az, gaty az hak bermekçi boldular. Nurynyň başga çykalgasy ýok. Ýetimlik bilen bu günlere ýetdi. Az tölense-de tölense bolýar. Jübüsine bir şaýy düşse-de, pulsuzlykdan gowy-da.

Aşgabatdaka Moskwadan jaň bary gelip başlady. Nataşa düýş görenmiş, düýşünde Nury başga bir gyz bilen gezip ýörenmiş. Gabanjaňlyga başlan Nataşa Nurynyň tizräk Moskwa gelmegini isledi. Nury kanikul gutaransoň barjagyny aýdanda, Nataşa aglap telefony taşlady. Birküç sagatdan ýene jaň etdi. “Sen eýýäm başga bir gyz tapansyň . Sen aldawçy”. Şeýdip, tomus geçýänçä sabyr-takaty tükendi. Ahyry, Nury Moskwa geldi. Umumy ýaşaýyş jaýyndan Nataşa telefon etdi. Ertir duşuşaly diýdi. Nataşa şobada gelermen boldy. Ol gelýänçä agşam sagat on boldy. Şol wagtam konserwatoriýanyň rektory, ministrlikden iki kişi, partiýa, komsomol komitetleriniň başlyklary, uly-uly ýyldyzly milisionerler, ak halatly dogtorlar umumy ýaşaýyş jaýynyň gapysyna geldiler. Olar soňky wagtlar artan bidüzgünçiligiň soňuna çykmak üçin barlaga gelipdiler. Düzgün boýunça agşam sagat ondan soň jaýa girmek-çykmak gadagan. Nataşany gapy sakçysy gapydan gaýtardy. Nataşa dyzady, rugsat aljak boldy. Bolmady. Emma Nataşa Nuryny görmän gitjekmi?! Penjire tarapa geçip, üçünji gata bakyp gygyryp başlady. Nury penjiräni açdy. Nataşa aglap sözleýär.

– Ýanyňda kim bar ?

–Oglanlar.

–Ýalan, ýalan! Sen menden dönyäň.

–Ynha, seret, Nataşa jan, şular oglana meşzeýär dälmi?–Penjireden iki kelle boýnuny süýndürüp görnüp gitdi.

–Otagy gözüm bilen görmesem bolmaz.

–Nataşa, gördüň-ä, barlag bar.

–Men otagy görmän gitjek däl.

–Özüm ýüp sallap düşsem näme?

–Ýok, ýok. Men seniň sesiňden duýýan. Sen meni söýmeýäň, sen biwepa. Hökman ýanyňda bir gyz bardyr.

–Onda garaş.

Nury ony nädip ynandyrjagyny bilmedi. Onsoň otagdaky

prostynlary bir-birine pugta daňyp, bir ujuny aşak sallap başlady. Oglanlar garşy boldy. “Özüňem, sallanmarsyň, gyzy-da ýokary çekmersiň. Biz siziň ölümiňize şaýat bolasymyz gelenok”. Garşy bolsalar-da Nuryň häsiýetini hem bilýärler: ýüregine düwenini bitirmän goýmaz. Çekeleşikden soň, Nury öňi-soňy prostynlary bir-birine daňşdyryp sallady. Bir ujuny hem penjire agajyna daňdy.

–Ynha, Nataşa, ýa men düşeyin, ýa seni çekip alayyn.

–Meni çek. – Nataşa hiç gorkusyz prostyna topuldy-da kiçijik halka edip iki goşaryny ondan geçirdi. –Çek, çek.

Oglanlar: “Seni Nataşa däliredipdir” diýşip, bu pajyga şaýat bolmajak bolup otagdan çykdy. Nury çemesini tapdy-da Nataşany çekip başlady. Aşaky dodagyny çeynöp tiz çekdi. Munuň şeýle ýeňil bolşuna özem haýran galdy. Nataşa otaga düşenden, Nury ony garsa gujaklady. Gujaklaşyp durkalar, oglanlar otaga kürsöp girdiler.

– Rektor gelyä!

–Nataşa tiz çyk, rektor aýlanyp ýör.

–Otagda ýat gyz barlygy bilnäýse, işimiz gaýdar.

Nury Nataşanyň elinden çekip, aşaky gata ylgady. Gapy sakçysy garry aýal Nataşany görende gözi dört boldy.

Nury otaga gaýdyp gelende, barlagçylar dördünji gata çykypdyrlar. Oglanlar Nuryň Nataşany nädip çekip bilişini, arkaýynçylykda maslahatlaşyp başladylar. Nury bolsa krowatynda gözünü potologa dikip ýatyr. Bu bolan wakanyň nädip beýle tiz bolşuna onuň öz akly hem ýetmeýär.

Ertir bütin konserwatoriýa Nuryň üçünji gata gyz çekişi hakda gep edýärdi. Bu waka Nura uly reklama boldy. Şondan, soň gyzlar Nura, edil janly Romeo bakan ýaly, bakyp başladylar.

Gürrüňleriň bir uýy Nuryň mugallymy Aleksandrowa-da ýetdi. Ol bir gün sapakdan soň, ikiçäk otyrkalar mylaýym ýylgyryp dillendi.

–Sen hakda aýdylýan hakykatmy, ýa rowaýatmy?

Nury az salym dyndy. Ýüzünde hiç bir üýtgeşme duýulmady.

–Hakykat.

Aleksandrow Nura baka eglibräk sözledi.

–Ol şeýle owadanjamy, batyrjamy?

–Hawa.

–Bilip goý, sazdan beýik, sazdan çylşyrymly diňe bir zat bar.
Söýgi bar, söýgi-i. Edebi makalalar